

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
VALSTSTIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA**

Augstākās profesionālās izglītības
tiesību zinātnes programmas
1.kursa nepilna laika students
Andris Pauls-Pāvuls
(stud. apl. nr. JurP 990063)

**VAIRAS VĪĶES - FREIBERGAS IEVĒLĒŠANA
PAR VALSTS PREZIDENTI
JURISTA SKATĪJUMĀ**

**IESKAITES DARBS
JURISTA SASKARSMES KULTŪRĀ**

**Pasniedzējs
Dr.habil.paed., profesors
Voldemārs Veics**

Rīga 2000

MĒRKIS:

Jurista skatījumā izvērtēt 1999. gada 17. jūnija Latvijas Valsts prezidenta vēlēšanas.

UZDEVUMI:

1. Latvijas Valsts prezidenta institūta analīze.
2. Noteikt apstākļus, kas ietekmēja politiķu izvēli izraugoties Valsts prezidenta amata kandidātus.
3. Izvērtēt 1999.gada 17.jūnija valsts prezidenta vēlēšanas un salīdzināt tās ar iepriekšējo Valsts prezidentu vēlēšanām.
4. Politiķu izvēle jurista skatījumā.

Ievads.

Latvijas valsts prezidenta vēlēšanas 1999. gada 17. jūnijā kļuva par būtisku pavērsienu Latvijas vēsturē. Par valsts prezidenti tika ievēlēta līdz šim Latvijā maz pazīstama, politiski neitrāla kompromisa figūra - trimdas latviete Vaira Vīķe-Freiberga¹.

Vēlēšanu rezultāts bija pārsteigums ne tikai Latvijas tautai, bet arī visai starptautiskai sabiedrībai. Ja Latvijas presē pārsvarā parādījās pozitīvas un ar jauno Valsts prezidenti iepazīstinošas publikācijas, tad ārzemju prese bija piesardzīgāka savos spriedumos. Tā piemēram *The Economist* raksta, ka pirmajā brīdī Vairā Vīķe-Freibergā, par spīti viņas šarmam, stingrajam raksturam un prāta spējām, grūti saskatīt prezidentes amatam piemērotu personu².

Valsts prezidenta institūts Latvijā.

Praesidens (lat.) - priekšā, priekšgalā sēdošais. Valsts prezidenta institūts iekļaujas varas dalīšanas teorijas klasiskajā izpratnē par likumdevējas varas, izpildvaras un tiesu varas kopību un funkcionālo nošķirtību mūsdienu valstī. Valsts prezidenta vara, it sevišķi demokrātiskajās valstīs, it kā savdabīgi papildina valsts varu ar vēl vienu varu - Valsts prezidenta varu.

Prezidenta politisko un personīgo kvalifikāciju nosaka viņa amata profils. Tas savukārt izriet no Satversmes, kas paredz Latvijā tipisku parlamentārās demokrātijas iekārtu. Saskaņā ar Satversmi Latvijas Valsts prezidentam ir likuma ierosināšanas tiesības, tiesības pieprasīt pieņemtā likuma otrreizēju caurlūkošanu, tiesības apturēt uz diviem mēnešiem Saeimā pieņemtā likuma publicēšanu. Latvijas Valsts prezidents reprezentē valsti starptautiski, ieceļ Latvijā, kā arī pieņem citu valstu diplomātiskos pārstāvjus. Valsts prezidents ir valsts Nacionālo bruņoto spēku augstākais vadonis, viņš var spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus, ja kāda cita valsts Latvijai pieteikusi karu vai ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām. Valsts prezidentam ir tiesības sasaukt un vadīt MK ārkārtējās sēdes, noteicot tām darba kārtību. Valsts prezidentam ir tiesība ierosināt Saeimas atļaušanu. Tā kā valsts prezidents nav politiski atbildīgs, tad visiem valsts prezidenta rīkojumiem jābūt kontrasignētiem.

Valsts galva šajā iekārtā nav izpildvaras vadītājs kā prezidentālajā demokrātijā. Tieši tādēļ viņš var stāvēt pāri politiskajai ikdienai un ar savu autoritāti netieši pozitīvi ietekmēt politiskos procesus, domājot arī par ilglaicīgu sabiedrības attīstību.

Prezidenta amats ir pozīcija, kuru uzklausa. Taču vai viņā arī ieklausās, ir atkarīgs no viņa autoritātes - galvenokārt personīgās, mazāk amata autoritātes.

Prezidenta amatā iespējamās divu veidu autoritātes.

1. "Izlīdzinošā" autoritāte - Valsts prezidents var būt par izlīdzinošu, samierinošu spēku, kurš uzklausa, "ceļ tiltu" starp citādi nesamierināmiem pretiniekiem, izlīdzina domstarpības, rada kopības atmosfēru.

2. "Progresīvā" autoritāte - Valsts prezidents var būt arī intelektuāls spēks, kurš analizē sabiedrības problēmas, dod konstruktīvu risinājumu priekšlikumus, kuram aktuālajā momentā daudzi var nepiekrīst, bet kura idejas lēnām lauž ceļu un vēlāk, paraugoties atpakaļ, izrādās pareizas.

Lai Valsts prezidentam sabiedrībā būtu viena vai otra paveida autoritāte, viņam nepieciešamas šādas trīs galvenās politiskās īpašības.

Pirmkārt, viņam nepieciešama rietumnieciska, moderna, konstruktīva Latvijas problēmu izpratne, lai viņa darbība rezultātā būtu pēc iespējas lielāks piensums Latvijas sabiedrības attīstībai.

Otrkārt, viņam dziļi jāizprot demokrātiskas un tiesiskas valsts iekārta, tās principi un jāaizstāv tā no sirds. Šai sapratnei un iekšējai pārliecībai vajadzētu atspoguļoties arī valsts "pirmā demokrāta" līdzšinējā politiskajā darbībā.

Treškārt, viņam brīvi jāorientējas Eiropas un pasaules kopsakarībās un norisēs, lai viņš kā individuāli respektēta persona uz vienlīdzīgas bāzes varētu pārstāvēt Latvijas intereses starptautiskajās attiecībās.

Politiķu izvēle izraugoties Valsts prezidenta amata kandidātus.

Jau uzreiz pēc 7. Saeimas vēlēšanām politiķu vidū tika uzsākta diskusija par iespējamo prezidenta amata kandidātu un īpašībām ar kādām tam jābūt apveltītam. Apvienība TB/LNNK kā savu kandidātu prezidenta amatam izvirzīja Jāni Priedkalnu³, bet Tautas partija Vairu Paegli⁴. Lai ievēlētu valsts prezidentu bija nepieciešams vismaz trīs Saeimas frakciju atbalsts. Apvienība TB/LNNK un Tautas partija izvirzot Jāni Priedkalnu un Vairu Paegli bija noteikušas ļoti augstus kritērijus, kādam vajadzētu būt valsts prezidentam. Šiem kandidātiem bez dzīves pieredzes demokrātiskās valstīs bija arī politiskā pieredze un izpratne par norisēm Latvijā.

Nozīmīga loma Valsts prezidenta vēlēšanās bija arī presei, kurā jau vairākus mēnešus pirms vēlēšanām notika diskusija par kritērijiem, kādiem jāatbilst nākamajam prezidentam. Rakstniece Rudīte Kalpiņa spilgti raksturo situāciju: *"Noslēdzot šo tūkstošgadi, Latvijas varas "izlase" tomēr nevēlas noslēgt rēķinus ar XX gs. brutālāko ideoloģiju - komunismu, paplašinot pilsoņos jau tā bezgala lielo neērtības sajūtu par valsts varas iemiesotājiem. Gandrīz desmit neatkarības gadu laikā Latvijā tā arī nav "izaudzis" neviens jauns ievēribas cienīgs prezidenta kandidāts. Tā ir neticama bilance"*⁵.

Sabiedrības domas presē radīja kandidātu izvēles grūtības citām partijām, īpaši Latvijas Ceļam, kura prezidenta kandidāta Anatolija Gorbunova komunistiskā pagātne izraisīja visasākās diskusijas priekšvēlēšanu laikā, viņš pats sākotnēji atzinis, ka nav ideālākais

kandidāts, atteicās kandidēt, taču tieši pirms vēlēšanām jūtas gatavs ieņemt prezidenta amatu.

Jaunās partijas prezidenta amata kandidāts Raimonds Pauls pats deklarēja, ka politika viņam nav vajadzīga un zaudējums šajās vēlēšanās būtu tas pats, kas uzvara. Viņa kandidatūru atbalstīja arī apvienības Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā pārstāvji.

Visilgāk ar konkrēta kandidāta izvirzīšanu kavējās LSDSP. Par tādu vēlēšanu pirmajā kārtā kļuva Arnis Kalniņš, lai gan jau pirms vēlēšanām bija skaidrs, ka šī ir kompromisa figūra pašu sociāldemokrātu iekšienē. Presē tika izteikti dažādi minējumi par iespējamo LSDSP prezidenta kandidātu - Atis Lejiņš, Dainis Īvāns, u.c., bet kuluāros jau tika minēts arī Vairas Vīķes-Freibergas vārds. Vairas Vīķes-Freibergas kandidatūru prezidenta amatam par piemērotu uzskatīja un ieteica LSDSP ārlietu komitejas Stokholmā vadītājs Vilnis Zaļkalns. Tas arī izskaidroja LSDSP neizlēmību un iekšējās nesaskaņas prezidenta kandidatūras izvēlē.

Tieši kuluāru sarunās jau vairākus mēnešus pirms vēlēšanām tika izskatīti dažādi iespējamie prezidenta amata kandidāti. Piemēram Apvienība TB/LNNK, Latvijas Ceļš un Tautas partija neizslēdza iespēju atbalstīt Latvijas vēstnieka ASV Ojāra Kalniņa kandidatūru. No Ojāra Kalniņa bija saņemta piekrišana kandidēt un visi nepieciešamie dokumenti sagatavoti iesniegšanai Saeimā, gadījumā, ja pirmajās vēlēšanās prezidents netiktu ievēlēts.

Vairas Vīķes-Freibergas kandidatūra bija pieņemama arī Apvienībai TB/LNNK un Tautas partijai kā rezerves variants, gadījumā, ja tomēr Latvijas Ceļš neatbalstīs Ojāra Kalniņa kandidatūru atkārtotās vēlēšanās.

Vairas Vīķes-Freibergas, kā iespējamais kompromisa figūras Valsts prezidenta vēlēšanās, vārds pirmo reizi presē parādās tikai 1999. gada 10. jūnijā. Par to neoficiāli ziņoja "dzeltenā prese" ⁶.

Valsts prezidenta vēlēšanas.

Pirmajā vēlēšanu kārtā visas frakcijas stingri turējās pie saviem iepriekšējiem lēmumiem un atbalstīja tikai savus kandidātus. Tā kā neviens no kandidātiem nebija ievēlēts, par visiem pieciem balsoja vēlreiz, taču rezultāts bija identisks iepriekšējiem un tādējādi pēc otrās kārtas ar vismazāko balsu skaitu no vēlēšanām izstājās Arnis Kalniņš. Sociāldemokrātu frakcija nolēma, ka trešajā vēlēšanu kārtā katrs deputāts var balsot saskaņā ar savām individuālajām simpātijām.

Balsošanas starplaikā nesekmīgi beidzās Apvienības TB/ LNNK konsultācijas ar LSDSP par atbalstu J. Priedkalnam. LSDSP Saeimas frakcijas vadītājs Egils Baldzēns atzina, ka Apvienības TB/LNNK pārstāvji solījuši pozitīvi izskatīt dažādus sociāldemokrātu ierosinājumus par sadarbību Saeimā un Rīgas domē.

Balsojums ir aizklāts un vairums LSDSP deputātu nevēlējās atklāt savu izvēli, tādēļ simtprocentīgi droši par balsu sadalījumu trešajā kārtā nevar spriest, taču visticamāk, ka astoņi sociāldemokrātu deputāti atbalstīja Raimonu Paulu, divi Anatoliju Gorbunovu, viens Vairu Paegli, jo tās ievēlēšanai tik un tā trūktu balsu. Savukārt par Raimonu Paulu Apvienība TB/LNNK nolēma nebalsot, lai izvairītos no spekulācijām par viņu balsojumu. Proti, līdzko Apvienība TB/LNNK balsotu par Raimonu Paulu, daļa kreiso deputātu, kas atbalstījuši šo kandidatūru, varētu nobalsot par Anatoliju Gorbunovu un šīs balsu pārbīdes dēļ Apvienībai

TB/LNNK vēlāk varētu tikt piedēvēta balsošana par Anatoliju Gorbunovu.

Arī sociāldemokrātu deputāti nepiedalījās balsošanā vēlēšanu ceturtajā kārtā, jo nekādas vienošanās ar citām partijām par atbalstu viņu kandidātiem netika panāktas.

Tādējādi ceturtajā vēlēšanu kārtā piedalījās 69 deputāti un šajā vēlēšanu kārtā balsis pirmo reizi sadalījās pretēji iepriekš paziņotajiem frakciju lēmumiem - viens no apvienības Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā vai Jaunās partijas deputātiem bija nobalsojis nevis par R.Paulu, bet gan par A.Gorbunovu. Abu frakciju līderi apgalvoja, ka "pārbēdzējs" noteikti nav no viņu frakcijas, taču sakarā ar slēgto balsojumu to noskaidrot nav iespējams. Tādējādi ceturtajā vēlēšanu kārtā ar vismazāko balsu skaitu izstājās Anatolijs Gorbunovs.

LC paziņoja, ka turpmākajās kārtās balsos pret abiem kandidātiem, bet sociāldemokrāti atkal nolēma piedalīties balsošanā, katram deputātam ļaujot izteikt savas personīgās simpātijas. Apvienība TB/LNNK saskaņā ar jau iepriekš paziņoto lēmumu nepiedalījās balsošanā. Vēlēšanu piektajā kārtā balsošanā par diviem atlikušajiem kandidātiem V.Paegli un R.Paulu piedalījās tikai 77 deputāti, tātad bez tēvzemiešiem nebalsoja vēl seši Saeimas deputāti - acīmredzot sociāldemokrāti.

Rezultāti liecina, ka visi LC deputāti nav ievērojuši frakcijas lēmumu balsot pret visiem kandidātiem - viens nav piedalījies balsošanā vai arī atbalstījis R.Paula kandidatūru, taču slēgtais balsojums liedz uzzināt, kurš tas bija. Tādējādi piektajā vēlēšanu kārtā Vairu Paegli atbalstīja tikai TB deputāti, bet R.Paulu - JP, PCTVL un daļa sociāldemokrātu. No vēlēšanām ar vismazāko balsu skaitu izstājās Vaira Paegle.

Pēc stundu ilga pārtraukuma Raimonds Pauls no Saeimas tribīnes pateicās saviem atbalstītājiem un atteicās no turpmākas kandidēšanas.

Saeimas prezidijā nekavējoties tika iesniegts 36 deputātu iesniegums ar lūgumu sasaukt ārkārtas Saeimas sēdi 17. jūnijā 21.00, lai ievēlētu Valsts prezidentu. Sēžu starplaikā notika Latvijas Ceļa konference, kurā par kandidātu prezidenta amatam tika izvirzīts Valdis Birkavs. Tādējādi atkrita iespēja par Valsts prezidentu ievēlēt iespējamo kompromisa figūru Ojāru Kalniņu.

LSDSP, Apvienības TB/LNNK un Tautas partijas Saeimas frakcijas deputāti Valsts prezidenta amatam izvirzīja Vairu Vīķi-Freibergu, Latvijas ceļš - Valdi Birkavu un Jaunā partija Ingrīdu Ūdri.

Balsošanā piedalījās 84 deputāti. Pirmā vēlēšanu kārtā balsu skaitīšanas komisijā bija radušās domstarpības par vienu neskaidri aizpildītu vēlēšanu zīmi un Saeimas prezidijs nolēma pirmo balsošanas kārtu rīkot vēlreiz. Vaira Vīķe-Freiberga tika ievēlēta ar 53 balsīm.

Jānis Čakste, Gustavs Zemgalis, Alberts Kviesis, Guntis Ulmanis - tāda ir Latvijas demokrātiskās valsts prezidentu galerija, kurai 7. Saeimā pievienojās Vaira Vīķe - Freiberga. Četru pirmo Latvijas Saeimu sēžu stenogrammas liecina, ka vēlot prezidentu politisko kaislību nav trūcis arī pirmās brīvvalsts laikā. Piemēram, 1927. gadā prezidenta izraudzīšanai vajadzēja rīkot pat četras vēlēšanas, taču vēsture glabā arī citus rekordus, kas liecina par lielu Saeimas vienotību, un tie joprojām palikuši nepārspēti - pirmo Valsts prezidentu Jāni Čaksti jau pirmajā balsošanās reizē atbalstīja 92 Saeimas deputāti.

Valsts prezidents Latvijas vēsturē ievēlēts septiņas reizes, bet faktiski šo amatu ieņēmuši tikai četri cilvēki, jo viņi visi, izņemot Gustavu Zemgalu, tika ievēlēti arī uz otro pilnvaru termiņu. Kopumā šo prezidentu izraudzīšanai Saeimām nācies balsot veselas 28 reizes - tikušas sarīkotas 12 vēlēšanas, no kurām piecas beigušās bez rezultāta.

Trīsreiz Saeima tomēr spējusi ievēlēt prezidentu ar pirmo balsojumu. Uz prezidenta amatu līdzšinējo Saeimu vēsturē vispār kandidējuši 17 Latvijas pilsoņi, tajā skaitā tikai viena sieviete - 6. Saeimas priekšsēdētāja Ilga Kreituse. Visi kandidāti bijuši Saeimas deputāti, izņemot divus - 1927. gadā izvirzīto sūtni Londonā F. Vesmani un pagājušajās vēlēšanās pieteikto Alfrēdu Rubiku, kurš tolaik cietumā izcieta sodu par noziegumu pret valsti.

Visneatlaidīgāk uz prezidenta amatu pretendēja A. Kviesis, kura kandidatūra 1927., 1930. un 1933. gadā kopumā tikusi izvirzīta septiņas reizes, bet Saeimas vairākuma atbalstu guvusi tikai divreiz. Nākamais biežāk izvirzītais ir Saeimas priekšsēdētājs Pauls Kalniņš, kurš uz prezidenta amatu pretendējis četras reizes, turklāt visas nesekmīgi.

5. Saeimā 1993.gada 7.jūlijā LZS deputāts Guntis Ulmanis tika ievēlēts amatā ar 53 deputātu balsīm trešajā balsošanas reizē. Toreiz prezidenta amatam bija izvirzīti arī divi trimdas latvieši - Latvijas ceļa kandidāts Gunārs Meierovics un Kristīgo demokrātu pārstāvis Aivars Jerumanis.

Pirmajā balsojumā G.Meierovics saņēma 35 balsis, A.Jerumanis - 14 un G.Ulmanis - 12, taču naktī līdz nākamajai vēlēšanu kārtai LC un LZS panāca vienošanos, kuras rezultātā G.Meierovics atsauca savu kandidatūru par labu G.Ulmanim. Otrajā balsošanas reizē G.Ulmanim līdz ievēlēšanai trūka piecu balsu, bet A.Jerumanis

saņēma tikai 10 deputātu atbalstu, bet pēdējā balsojumā G.Ulmanis palika vienīgais un tika ievēlēts. Arī 1996. gadā uz savu otro pilnvaru termiņu G.Ulmanis tika ievēlēts ar 53 balsīm, taču toreiz tas notika jau pirmajā balsojumā, kur pārējie trīs kandidāti saņēma stipri mazāku atbalstu - DP Saimnieks pārstāve I.Kreituse - 25, zīgeristietis Imants Liepa - 14 un A.Rubiks - 5 balsis.

Politiku izvēle jurista skatījumā.

The Wall Street Journal Europe prezidenta vēlēšanas Latvijā nosauc par sirreālisma mācības stundu, minot 14 stundas ilgo vēlēšanu procesu un uzvarētāju, kurš bija kandidāts tikai sešas stundas. Laikraksts norāda, ka tagad ir jautājums, kā nejauši ievēlēts kandidāts risinās valsts smagās problēmas⁷.

Arī jurista skatījumā politiku rīcību vēlēšanu laikā varētu uzskatīt par nejaušu. Juristam praksē vienmēr jāizsver visi "par" un "pret", jāizanalizē visi apstākļi un tikai tad jāpieņem lēmums. Rodas iespaids, ka politiku lēmums ir bijis sasteigts, balstīts uz emocijām un pat E. Finka pareģojumiem. Politikā pat nebija pienācīgi izvērtējuši un iepazīnušies ar kandidatūru. Kā atklājās pēc vēlēšanām Valsts prezidenta amata kandidāte bija pat pārkāpusi korupcijas novēršanas likumu - ar vairāku mēnešu novēlošanos iesniegusi valsts amatpersonas deklarāciju, norādot tajā nepilnīgas ziņas⁸.

Politikā nebija pilnībā izvērtējuši arī Vairas Vīķes-Freibergas atbilstību ieņemamajam amatam. Tikai pēc stāšanās amatā Vaira Vīķe-Freiberga lūgusi izziņu no Totalitārisma seku dokumentēšanas centrā, lai noskaidrotu, vai centra rīcībā nav ziņas par viņas saistību ar LPSR Valsts drošības komiteju. Prezidente informējusi, ka

padomju laikā Kultūras sakaru komitejas interese par viņu bijusi ilgstoša. Sarunu starpnieks parasti bijis akadēmiķis un sarkanais partizāns Vilis Samsons⁹. Vilis Samsons apliecina, ka: "Sešdesmito gadu nogalē aizsākās aizjūras tautietes un zinātnieces ciemu reizes Latvijā un tās zinātņu akadēmijā. Mūsu kopdarbes laikā droši vien varētu saskaitīt vismaz desmit Rietumu tautiešu sūtnes lidojumus uz dzimto krastu. Pēc pirmā izlūkreida drīz bija nākamais - jau kopā ar mazo Kārli, vēlāk piebiedrojās Imants"¹⁰. Par regulāro viesošanos Latvijā Vaira Viķe-Freiberga nonāca zināmā izolācijā no latviešu trimdas sabiedrības. Kā atceras rakstniece Baņuta Rubesa: "1976.gadā Viķei-Freibergai neļāva runāt 18. novembra svētkos, jo rīkotāji Toronto sagaidīja, ka par viņas teikto priecāsies "mūsu tautas ienaidnieki", kaut gan viņas sakāmais vēl nevienam nebija zināms"¹¹. Bijušais *Dzimtenes Balss* redaktors, uz Rietumiem 1978. gadā pārbēgušais Imants Lešinskis savos memuāros par to laiku notikumiem un VDK darbību atceras: "Lai sāktu šāda veida "kultūras sakarus" bija nepieciešams radīt šķelšanos trimdinieku vidū. Tika atrasta arī pareizā metode - vieni, galvenokārt attiecīgās etniskās grupas politiskās vadītājpersonas, bija pasludināmi par ļaundabīgiem vācu nacistu pakalpiem un kara noziedzniekiem, kamēr pārējos vajadzēja deklarēt par godīgiem cilvēkiem, kas mātei "padomju dzimtenei" atrauti "ar varu un viltu". Attīstījās arī piemērota terminoloģija. Jau man ienākot *Dzimtenes Balss* redakcijā Arvīds Rupeiks bija atradis terminu "svešatnes latvieši", kas lieti noderēja "atrauto" un "aizvilto" apzīmēšanai... Septiņdesmito gadu sākumā kādā Kultūrsakaru komitejas rīkotā "kultūras pēcpusdienā" visai prominēnta Komitejas viešņa no Kanādas šo "godīgo ārzemju latviešu" apzīmēšanai domāto vārdu krājumu papildināja ar tādiem apsveicamiem jaunvārdiem kā "klaids" , "klaida latvieši" ... "¹². Tieši

šis apzīmējums "klaida latvieši" vairumam latviešu trimdā asociējās ar vārdu "klaidonis". VDK bija panākusi savu. Notika trimdas sabiedrības šķelšanās. Jānis Stradiņš grāmatā *Latvijas Zinātņu akadēmija: izcelsme, vēsture, pārvērtības* runājot par ārzemju latviešu zinātnieku uzņemšanas koordinēšanu, kura notika ciešā sadarbībā ar LPSR ZA galvenā zinātniskā sekretāra V.Samsona pārraudzīto ZA starptautisko sakaru daļu piemin: "Zinātņu akadēmijas aicināti, Latvijā 70.-80.gados ieradās nolasīt lekcijas vai risināt kopējus pētījumus datorzinātņu speciālists I.Freibergs un psiholoģe un folkloriste V.Viķe-Freiberga..."¹³. Tālākā Jāņa Stradiņa zinātnieku uzskaitījumā vairs neseko viesu vārdi no Kanādas.

Kā politiķi rīkotos, ja gadījumā pēc Valsts prezidenta ievēlēšanas atklātos, ka Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcībā ir atrodama informācija par ievēlētā prezidenta sadarbību ar VDK? Kā Latviju vērtētu starptautiski? Lūk, šie ir jautājumi, kas jurista skatījumā, manuprāt, ir būtiski.

Interesants liekas arī fakts, ka latviešu trimdas izdevumos par folkloru un tās pētniekiem, kā arī trimdas enciklopēdiskos izdevumos Vairas Viķes-Freibergas vārdu man neizdevās atrast, bet Latvijas Padomju Enciklopēdijā viņa ir minēta jau 1985.gadā¹⁴.

Pirmā plašākā iepazīšanās ar Vairu Viķi-Freibergu bija iespējama 1993.gadā intervijā laikrakstā *Literatūra un māksla*, kurā Vaira Viķe - Freiberga apliecinā, ka darbojusies Amerikas Rozes krusta ordenī¹⁵. Viņa pamato savu iestāšanos ordenī ar vilšanos zinātnē un organizētājā baznīcā. Viņa saka: " Tā šo divu vilšanos dēļ es sāku meklēt kaut ko citu, un tas mani noveda pie ezotērisma mācībām un studijām. Sākumā es, pēc tam mans vīrs Imants un ar laiku arī meita Indra, iesaistījāmies Rozes Krusta ordenī un sākām sekot tā

programmai ar meditācijām un vingrinājumiem. Tā visu savu pieauguša cilvēka mūžu paralēli zinātniskajai darbībai esmu bijusi praktizējoša mistiķe - cilvēks, kas piekopj misticismu nevis kā intelektuālu novirzi, bet kā praksi, kura orientēta uz apziņas stāvokļu trenēšanu, vingrināšanu, intuīcijas izkopšanu" ¹⁶. Varbūt tieši šis bija iemesls sākotnējam rietumu preses vēsumam pret ievēlēto Latvijas Valsts prezidenti. Zīmīgi, ka arī 2000.gada 1.janvāra Valsts prezidentes uzruna Jaunajā gadā bija misticisma caurvīta.

Runājot par to, kā Valsts prezidente ir veikusi savus pienākumus pēc ievēlēšanas nevar neatzīmēt to, ka bieži vien prezidente no juridiskā viedokļa nav bijusi piesardzīga savos izteikumos, tādējādi ļaujot pieredzējušiem politiķiem manipulēt ar saviem izteikumiem. Piemēram, jau 1999.gada 9.oktobrī, tiekoties ar Saeimas priekšsēdētāju Jāni Straumi, Valsts prezidente ieteikusi Saeimai izskatīt jautājumu par prokuratūras darbību¹⁷, bet 1999.gada 21.decembrī pauž savu viedokli, ka Ģenerālprokuratūrai tomēr būtu jābūt kaut kam pakļautai, un jābūt mehānismam, kas bez politiska spiediena varētu izvērtēt tās darbības kvalitāti¹⁸. Faktiski šāda nepārdomāta rīcība, mēģinot pretēji Satversmei iespaidot Tiesu varu Latvijā, noveda pie politiķu vēlmes mainīt Prokuratūras likumu. Rezultāts - Ģenerālprokurora demisija 2000.gada 3.janvārī. Jurista skatījumā šādus uz emocijām balstītus paziņojumus Valsts prezidente nedrīkstēja publiski paust.

Viena cilvēka reputācijai ir milzīga nozīme ne vien valsts garīgā klimata veidošanai, bet arī valsts un nācijas saskarsmei ar pasauli. Tieši šīs saskarsmes kultūras dēļ čehu godaprātu Vaclavu Havelu un igauņu šarmanto intelektuāli Lenartu Meri patiešām ciena gan Igaunijā, gan Čehijā, gan pasaules mērogā. Spilgtas prezidentu

personības ir vislabākais reputācijas menedžmenta pamats mazas, neveiklas valsts attiecībām ar labklājības valstu elitēm.

Secinājumi:

1. Latvijā ir tipiska parlamentāras demokrātijas iekārta ar Valsts prezidenta institūtu. Valsts prezidents nav politiski atbildīgs, tā rīkojumiem jābūt kontrasignētiem. Tieši tādēļ Latvijā prezidents var stāvēt pāri politiskajai ikdienai un ar savu autoritāti domāt par ilglaicīgu sabiedrības attīstību.

2. Politiku izvēli 1999.gada Valsts prezidenta vēlēšanās galvenokārt ietekmēja tīri aritmētiski aprēķini - bija garantēts ievēlēšanai nepieciešamais balsu skaits. LSDSP piedāvātā kandidatūra ārēji līdzinājās Tautas partijas un Apvienības TB/LNNK izvirzītajiem kandidātiem.

3. 1999.gada Valsts prezidenta vēlēšanas bija sasteigtas. Pati procedūra bija juridiski korekta un atbilstoša likumiem, bet politiķiem nebija iespējas iepriekš rūpīgi iepazīties ar izvirzīto Valsts prezidenta amata kandidāti. No jurista ētikas viedokļa pieņemt lēmumu par nezināmu personu tik būtiskā jautājumā ir vieglprātīgi. Lai gan balsošana Valsts prezidenta vēlēšanās ir aizklāta, to rezultātu noteica nevis katra politiķa viedoklis par izvirzīto kandidātu, bet frakciju disciplīna. Salīdzinot ar iepriekšējo Valsts prezidentu vēlēšanām, šīs vēlēšanas atstāja vissasteigtāko vēlēšanu iespaidu ar vismazāk pazīstamāko kandidātu.

4. Ir grūti komentēt politiķu izvēli jurista skatījumā. Manuprāt, politiķu izvēle ir bijusi nepārdomāta, varbūt par pārsteidzīga. Izvēlētai kandidatūrai neapšaubāmi ir ļoti daudz pozitīvu īpašību, bet no jurista viedokļa būtiskas ir arī nianse un konkrēti, kaut pirmajā mirklī nebūtiski fakti. Ja Valsts prezidentes biogrāfijā ir bijuši kādi, līdz ievēlēšanai nezināmi fakti, vai likumpārkāpumi, tad no jurista ētikas viedokļa labāk būtu bijis, ja politiķi tos iepriekš būtu zinājuši. Likums visiem ir viens.

¹ Vaira Vīķe-Freiberga dzimusi Rīgā 1937.gada 1.decembrī. Tēvs - jūrnieks - iet bojā pie Kanāriju salām, savu meitu tā arī neredzējis. Māte vēlāk apprecas otrreiz. 1945. gada janvārī no Liepājas ar kuģi ģimene bēg uz Gdaņsku. Pamatizglītību Vaira Vīķe - Freiberga ieguvusi latviešu skolā bēgļu nometnē Vācijā, Lībekā un franču skolā Marokā, Kasablankā. Studējusi Toronto universitātē Kanādā, saņemot bakalaura un maģistra grādu psiholoģijā, Makgila un Monreālas universitātēs, kur 1965. gadā iegūst Dr. phil. grādu eksperimentālajā psiholoģijā. Šajā laikā Vaira Vīķe - Freiberga strādā arī par spāņu valodas tulkotāju un psiholoģi Toronto psihiatriskajā slimnīcā. No 1965. līdz 1998. gadam viņa bija psiholoģijas profesore Monreālas universitātē, kur studijas notiek franču valodā, kā arī nodarbojas ar pētījumiem psiholoģijā. Šajā laikā tiek publicēti arī Vairas Vīķes - Freibergas pētījumi par latvju dainām, to poētiku un struktūru. Kopš 1998. gada 1. jūnija viņa ir profesore *emeritus*, bet tā paša gada 19. oktobrī viņu apstiprināja par jaunizveidotā Latvijas institūta direktori, un kopš tā brīža Vairas Vīķes - Freibergas mājas ir atkal Latvija. Par Latvijas Valsts prezidenti viņu ievēlēja 1999. gada 17. jūnijā, bet 8. jūlijā viņa jau stājās amatā uz četriem gadiem.

Vaira Vīķe - Freiberga ieņēma dažādu nacionālu un starptautisku zinātnisku organizāciju vadošos amatus : piecus gadus Vaira Vīķe - Freiberga bija Kanādas Zinātņu Padomes locekle un vicepriekšsēdētāja (šajā amatā cilvēku iecel Kanādas Ministru prezidenta birojs), Briselē viņa bija NATO zinātniskās diskusiju programmas "Cilvēcīgie faktori" Kanādas pārstāve un arī priekšsēdētāja. Kā Kanādas pārstāve konsultante Vaira Vīķe - Freiberga darbojās Brazīlijas parlamenta Satversmes reformas komisijā, zinātnieku saime viņu ievēlēja par Kanādas Psihologu apvienības, Kanādas Sabiedrisko zinātņu apvienības federācijas un Baltu studiju apvienības prezidenti. Vaira Vīķe - Freiberga ir arī Kanādas Zinātņu akadēmijas un Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenā locekle, savukārt Hārvarda universitātē viņu iecēla Sieviešu Valstu vadītāju padomē. Savulaik vilusies zinātnē un organizētajā baznīcā, tādēļ darbojusies AMROC (The Ancient and Mystic Order Rosae Crucis) un Martīnistu ordenī. Vaira Vīķe - Freiberga 1992.gadā ir saņēmusi Kanādas franču valodā runājošo zinātnieku piešķirto Marsela Vinsenta balvu, kā arī medaļu sabiedriskajās zinātnēs, par izciliem sasniegumiem humanitārajās zinātnēs - Kanādas Zinātņu akadēmijas Pjēra Šovo medaļu, bet par latvju dainu pētīšanu un

popularizēšanu - PBLA Kultūras fonda Goda balvu un Latvijas Zinātņu akadēmijas Lielo medaļu. 1995.gadā viņa saņēma savu pirmo Triju Zvaigžņu ordeni. Otro, turklāt visaugstākās pakāpes, -viņai jau piešķīra kā Latvijas Republikas Valsts prezidentei.

Imants Freibergs, Valsts prezidentes dzīvesbiedrs, dzimis Valmierā 1934.gada 12.martā. Bērnību līdz desmit gadu vecumam pavadīja tēva mājās Jelgavā un pie vecākiem Rīgā. Pirmās skolas gaitas uzsācis Jelgavas skolotāju institūta pamatskolā. 1944.gada novembrī ar vecākiem nonācis Vācijā bēgļu nometnē, tad Francijā, kur pabeidzis vidusskolu. Kopš 1954.gada Imants Freibergs dzīvoja Kanādā. Toronto universitātē ieguva maģistra inženierzinātnēs - tur arī iepazinies ar savu nākamo sievu Vairu Vīķi, kopīgi piedaloties Pirmo Latviešu jaunatnes svētku organizācijas padomes darbā. 1961.gadā Imants Freibergs sāka strādāt par datorzinātņu speciālistu IBM firmā Monreālā, tad - Makgila universitātē, kur arī ieguva doktora grādu informātikā. No 1976.līdz pat 1999.gada rudenim Imants Freibergs bija profesors Kvebekas universitātē, kur vadīja informātikas studiju programmas, bet oktobrī viņš repatriējās jeb atgriezās Latvijā.

Kārlis Roberts Freibergs, Vairas Vīķes- Freibergas dēls un arī Valsts prezidentes referents sadarbībai ar ārzemju presi un tulks, strādājis laikraksta *Atmoda* angļu valodas mēneša izdevumā *Awakening* par galveno redaktoru. Pēc tam viņš izveidoja nedēļas angļu valodas avīzi *The Baltic Observer* (tagadējais nosaukums *The Baltic Times*), kā arī līdz 1994. gadam bija tās galvenais redaktors. Tālākā karjera : *Baltic Business Weekly* redaktors, darbs Eiropas Savienības lietu ministrijā (padomdevējs un tulks Eiropas Savienības lietu ministram Aleksandram Kiršteiņam, *Latvia and European Union* mēneša biļetena līdzdibinātājs un redaktors), Tulkošanas un terminoloģijas centrā - Kanādas projekta vadītājs, no 1998. gada neatkarīgs padomdevējs, redaktors, tulks. Kārlis Freibergs Makgila universitātē ir ieguvis bakalaura grādu valodniecībā un politoloģijā, bet Francijā, Nicā, papildinājis starptautiskajās zinībās. Viņš brīvi pārvalda angļu un franču, labi - spāņu valodu, kā arī var sazināties vāciski, krieviski un lietuviski.

Indra Kerolaine Freiberga, V. Vīķes - Freibergas meita, Makgila universitātē ieguvusi bakalaura grādu politoloģijā, prot angļu , franču un spāņu valodu. Kopš 1991.gada līdz pat šī gada novembrim viņa strādāja Makgila universitātē Valodu un tulkošanas fakultātes administrācijā. Viņas pienākumos bija gādāt par to, lai 4800 studenti, kas ik gadu mācās šajā iestādē, kā arī pasniedzēji gūtu visu iespējamo informāciju par mācību procesu un lai studijas noritētu gludi, bez aizķeršanās. Tagad palīdz savai mātei.

² Brauna A. *The Economist* slavē Vairu Vīķi-Freibergu//*Diena*.-1999.-21.augusts.-1.lpp.

³ Jānis Priedkalns dzimis Bauskas aprinča Bārbelē 1934. gadā, bet desmit gadus vēlāk ģimene devusies bēgļu gaitās. J.Priedkalns dzīvojis, studējis un strādājis kā universitāšu mācītbspēks Vācijā, Anglijā, Francijā, Austrālijā un ASV.

Profesors, medicīnisko zinātņu doktors, specializējies neiroendokrinoloģijā, Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis, studējis ar teoloģiju. Rosīgi iesaistījies pasaules latviešu sabiedriskajā dzīvē, ieņēmis dažādus amatus latviešu organizācijās tajā skaitā bijis Pasaules

Brīvo latviešu apvienības valdes loceklis. J.Priedkalns ir precējies, viņa ģimenē izauguši seši bērni. Prot angļu, vācu un franču valodu, bet neprot krieviski. Sācis apmeklēt Latviju pēc neatkarības atjaunošanas 1991.gadā, bet pārcēlies uz dzīvi šeit 1995.gadā. J.Priedkalns bijis 6.Saeimas deputāts, Apvienības TB/LNNK biedrs, bet no 1997.gada nogales līdz šim brīdim - Latvijas vēstnieks ANO.

- ⁴ Vaira Paegle dzimusi 1942. gadā Rīgā, bet agrā bērnībā kopā ar ģimeni devusies bēgļu gaitās uz Vāciju un vēlāk uz ASV, kur arī dzīvojusi līdz 1998.gada pavasarim, kad atgriezās uz dzīvi Latvijā. V.Paegle Amerikā ieguvusi bakalaura grādu vēsturē un maģistra grādu starptautiskajās attiecībās. Strādājusi Konektikutas štata Labklājības departamentā, kur darbu sākusi kā sociālā darbiniece, bet vēlāk veiksmīgi kāpusi augšup pa karjeras kāpnēm. Bijusi arī aktīva sabiedriska darbiniece, vadījusi daudzas latviešu organizācijas, tajā skaitā pirms kandidēšanas uz Saeimu čertus gadus bijusi Pasaules Brīvo latviešu apvienības valdes priekšsēdētāja. 1998.gada 2.maijā ir viena no Tautas partijas dibinātājām Latvijā.

Pateicoties sabiedriskajām aktivitātēm, pabijusi daudzās valstīs, tajā skaitā arī Krievijā pie Sibīrijas latviešiem, lai gan krievu valodu nepārvalda. Prot angļu, vācu un franču valodu. V.Paegle ir precējusies, viņas vīrs un pieaugusī meita dzīvo ASV. V.Paegle patlaban ir 7.Saeimas deputāte, strādā Ārlietu un Eiropas lietu komisijās. Lai varētu kandidēt uz Valsts prezidenta amatu, viņa atteicās no ASV pilsonības.

⁵ Kalpiņa R. Prezidenta vēlēšanas//Diena.-1999.-26.maijs-2.lpp.

⁶ Funts K. Partijas jau plāno Valsts prezidenta amatā iecelt kompromisa figūru//Vakara Ziņas.-1999.-10.jūnijs-2.lpp.

⁷ Brauna A. Jaunai prezidentei pievērsta liela ārzemju preses uzmanība//Diena.-1999.-22.jūnijs-4.lpp.

⁸ Ločmele N. Prezidente vēl pirms stāšanās amatā pārkāpusi pretkorupcijas likumu//Diena.-1999.-29.jūlijs.-4.lpp.

⁹ Prezidente noskaidro//Austrālijas latvietis.-1999.-23.jūlijs.-1.lpp.

¹⁰ Samsons V. Atmiņas par jauno Latvijas Valsts prezidentu//Neatkarīgā Rīta avīze.-1999.-30.jūnijs.-5.lpp.

¹¹ Rubesa B. Alternatīvā Latvija//Diena.-1999.23.oktobris.-9.lpp.

¹² Lešinskis I. Kalpības gadi//Latvija šodien.-ASV,PBLA-1996.

¹³ Stradiņš J. Latvijas Zinātņu akadēmija: izcelsme, vēsture, pārvērtības.-R., Zinātne, 1998.-311.lpp.

¹⁴ Jerāns P. Latvijas Padomju enciklopēdija.-R., Galvenā enciklopēdiju redakcija, 6.sēj., 1985.,-318.lpp.

¹⁵ Amerikas Rozes krusta ordenis- AMORC (The Ancient and Mystic Order Rosae Crucis), ko dibinājis Hārvijs Spensers Lūiss, pazīstams kā "metafiziskās pārdošanas ģēnijs". Ordenis, kurā ir vairāk nekā 100 000 biedru, guvis ievērību ar saviem plaši izreklamētajiem neklātienes kursiem, kur tiek piedāvāta apmācība, piemēram, šādos priekšmetos: "laika un telpas mistērijas; cilvēka apziņa; matērijas daba; fiziskā ķermeņa pilnveidošana; gribas attīstīšana; svarīgi atklājumi rozenkreiciešu ķīmijā un fizikā" utt.

¹⁶ Literatūra un Māksla.-1993.-

¹⁷ Ločmele N., Brauna A. Prezidente iesaka Saeimai izskatīt prokuratūras darbību//Diena.-1999.-10.novembris.- 1.lpp.

¹⁸ Cera E., Rutkēvičs A. Valsts prezidente:jābūt mehānismam prokuratūras pārbaudei// Neatkarīgā Rīta avīze.-1999.21.decembris.- 1.lpp.

Izmantotie avoti

Literatūra

1. V. Veics. Uzvedības kultūra saskarsmē.-R., RaKa, 1998
2. J. Stradiņš. Latvijas Zinātņu akadēmija.-R., Zinātne, 1998
3. Latvijas Padomju enciklopēdija. Galv. redaktors P.Jerāns.-R., Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1985
4. Ieva Lešinska. Aiz prezidentes drapērijām.//Rīgas Laiks, 1999, Nr.12
5. Archīvs. Raksti par latviskām problēmām. 22. - 23.sēj. Redaktors E. Dunsdorfs.-Melburna, PBLA un Kārļa Zariņa fonds, 1982
6. Imants Lešinskis. Kalpības gadi.//Latvija šodien, 1986, decembris.

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme. 1922.g. 15.februāris (groz. 1994.g. 27.janvārī, 1996.g. 5.jūnijā, 1997.g. 4.decembrī, 1998.g. 15.oktobrī). NASCE
2. Likums "Par tiesu varu". 1992.g. 15.decembris (groz. 1993.g. 16.decembrī, 1994.g. 15.jūnijā, 1995.g. 6.aprīlī, 28.septembrī, 21.decembrī, 1996.g. 23.maijā, 1997.g.29.janvārī, 1.oktobrī, 1998.g. 14.oktobrī, 15.oktobrī). NASCE
3. Prokuratūras likums. 1994.g. 19.maijs (groz. 1996.g. 11.janvārī, 23.maijā, 1998.g. 2.aprīlī, 22.oktobrī). NASCE
4. Likums "Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību". Latvijas Vēstnesis, 1994.g. 18.jūnijs.

Citi avoti

1. LURSOFT preses analītiskā informācijas sistēma internetā.
2. The Ancient and Mystic Order Rosae Crucis mājas lapa internetā.